

ARİF OLAN ANLAR

Din, İnanç ve Bilim (I)

ARİF ANLAR

Bilim açısından inanç kurumunun kaynağı bellidir. “İlkel bilgi yetersizliği ve bu yetersizlikten kaynaklanan merakları, korkuları.”

İlkel insanın, gördüğü, yaşa-dığı, etkisinde kaldığı, ama nedenini-nasılını bilemediği, ancak kendisinin ve benzerlerinin yapmadığını, yapamayacağını bilebildiği doğa olaylarını açıklayabilmek için somut bilgi birikimi dışına çıkarak oluşturduğu soyut varsayımlar, inanç kurumunun ilk örneklerini oluşturmuştur.

Zaman içinde, insanoğlunun evrimine ve bilgi haznesinin gelişimine paralel olarak, bu ilk, ilkel ve soyut varsayımlar da, değişti, gelişti, çeşitlendi ve ortaya bu güne kadar uzanan inançlar çıktı.

Bazı dinlerin, inanç olgusunun dıştan bir etkilenmeye ya da sonradan bilinçlenmeye gerek olmaksızın, aynen üreme ve hayatta kalma duyguları gibi, insan doğasında doğuştan var olduğu iddialarının günümüzde bilimsel bir değeri olmamakla beraber, tüm insanlık tarihi boyunca ve istisnasız tüm insan topluluklarında, çok ilkel veya çok tutarsız da olsa, din olarak nitelenebilecek bir takım ritüellerin (dinsel davranış), çeşitli dinsel objelerin (heykel, fetis, totem, kutsal insan, kutsal hayvan, hayali tanrılar vs.) veya fal, büyü, sihir, ölümden sonraki yaşam gibi inanç türlerinin çok büyük yaygınlıkla var olması, inanç-din duygusuna sahip olmanın insan yaşamının bir parçası olduğunu göstermektedir.

**

İnanç kurumunun oluşmasında ve tarih boyunca her toplumda var olmasındaki temel nedenin, insanların, merak ve korku dürtüleri ile, karşılaştıkları her olayı, iki ayrı, hatta birbirine zıt akıl yürütme yöntemleri ile de olsa, bir şekilde mutlaka izah etme gereği duymalarından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Birinci akıl yürütme yöntemi, insanoğlunun beş duyusu ile algıladığı verilerle oluşturduğu ve deneysel olarak doğruladığı somut bilgilerine dayalı, onlarla uyumlu “pozitif izah” yöntemidir.

İkinci akıl yürütme yöntemi ise, önceki somut bilgi ve deneyimleri ile izah edemediği, onların yetersiz kaldığı durumlarda, merak ve korku dürtülerini

giderebilmek için, onların dışına çıkarak ve onlarla uyum aramaksızın, tamamen hayali bir şekilde ürettiği soyut varsayımları doğru kabul etmeye dayalı “negatif izah” yöntemidir.

İnsan aklının, birinci yani pozitif yöntemle ulaştığı sonuçlara, somut ve deneyimli bir bilgilenmeye dayandıkları için “bilim”, ikinci, yani negatif yöntemle ulaştığı sonuçlara ise, somut bilgi ve deneyimlere değil, soyut varsayımların doğruluğuna inanmaya dayandıkları için “inanç” diyoruz. Bu ikilemi, basit bir örnekleme ile açıklamak gerekirse, “ateşi kullanmayı başladıktan sonra ilkel insanın, ateşin ısıttığını, aydınlattığını ve yiyecekleri yenilebilir hale getirdiğini öğrenmesini, somut ve deneysel olduğu için bilim, ateşin nasıl ve neden oluştuğunu bilemediği için onu tanrısal bir eylem olarak kabul etmesini de inanç olarak niteleyebiliriz.”

**

İnanç, geniş kapsamlı bir kavramdır ve kısaca; “bir insanın, yaşadığı toplumun ve çağının bilimsel bilgi birikimi içinde yer almayan ya da bilimsel yoldan doğrulanmamış bir olguya, kendi açısından var ne doğru kabul etmesi” şeklinde tanımlanabilir.

Bu tanımlamaya göre, heykellere, güneşe, ateşe, hayvanlara vs. tapınmak da, (yani paganizm) bir insanı kutsal ve yol gösterici olarak kabul etmek de, (yani budizm) yaratıcı tek bir tanrıya ve onun dünyaya elçiler gönderdiğine inanmak da inançtır, dinlerle doğrudan bağlantılı olmayabilen, fal, büyü, sihir, hortlak, ruh, telepati, nazar, şans gibi kavramlara inanmak da inançtır.

İnanç olgusu içinde yer alan ve inanç dünyasının en güçlü boyutunu oluşturan “din” kurumunu, bir anlamda tüm diğer inanç türlerinden ayırmak gerekir.

Zira din olgusu, en ilkelinden en “çağdaş”ına kadar, tarih boyunca, toplumları derinden etkileyen, zaman zaman yönlendiren, insanların yaşam şekillerini belirleyen bir kurum olma özelliğine sahiptir.

Dinleri, diğer inanç türlerinden ayıran en önemli nitelik, mutlaka, “kutsal ve üstün bir gücün varlığına ve o gücün insanları bir şekilde etkilediğine” inanmaktır. İnanılan kutsal ve üstün gücün ne olduğu (ateş, totem, hayvan, insan, hayali bir tanrı olabilir) hiç önemli değildir, önemli olan böyle bir güce inanılması, ona saygı gösterilmesi, korkulması ve tapınılmasıdır.

Dinler, kurumlaşmış olma niteliklerinin doğal sonucu olarak aynen bilim gibi, nesilden nesile aktarılırlar ve toplumlarda bilim ile birlikte yaşama,

varolma gücüne sahiptirler.

Din dışı inanç türleri ise, bazen dinlerin bir parçası, bazen onlardan bağımsız, hatta onlarla çelişkili bazı kavramlar (şans, nazar, hortlak, ruh vs. gibi) ya da bazı davranışlardır (fal baktırmak, ruh çağırma, büyü yapmak, nazara karşı kurşun döktürmek gibi).

Bu grup inançları, insanların yaşam ortamında karşılaştıkları ama ne bilimin ne de dinlerinin izah edemediği ya da yok saydığı basit bilinmezleri pratik izahlarla çözümlenmeye kalkışmaları ya da bir takım gereksinimlerini, bilgilerinin ve akli yeteneklerinin tamamen dışına çıkararak gidermeye çalışmaları olarak görebiliriz.

Bu nitelikleri ile, din dışı inanç türlerinin, daha kişisel, daha lokal olduklarını ve bilime karşı çok daha dirençsiz olduklarını söylemek mümkündür.

**

Birey bazında bir insanda var olan inanç kültürünün çok büyük oranlarda, bireysel akıl yürütmeden değil, çevresel etkilenmeden, daha doğrusu şartlanmadan kaynaklandığı net bir gerçektir.

Arabistanda doğan bir insanın otomatik olarak müslüman, İtalya'da doğan bir insanın Katolik hristiyan, Hindistan'da (belirli bir yörede) doğan insanın budist olması gibi.

Bireysel inançların oluşmasında, bireysel akıl yürütmenin, o kişinin bilimsel bilgi kalitesine bağlı olarak, ancak içinde bulunduğu çevresel şartlandırmayı aşmada etkili olabileceğini söyleyebiliriz.

Örneğin, Müslüman bir ülkede ateist ya da hristiyan olmak gibi toplumsal bazda inançların ortaya çıkışında, o toplumun yaşadığı coğrafyanın ve doğa koşullarının son derece etkili olduğu kuşkusuzdur ve bu da gayet normaldir.

Bu gerçeğe örnekler vermek gerekirse, denizle iç içe yaşayan hemen her toplumda bir deniz tanrısı olmasını, etkin bir yanardağ çevresinde yaşayan toplumların o yanardağa tapmalarını, büyük nehirler (Nil ve Ganj gibi) kenarlarında yaşayan ve onlardan yararlanan toplumların o nehirleri kutsal kabul etmelerini hatırlatabiliriz.

İnsan topluluklarının birbirleri ile ilişkilerinin zaman içinde artması, doğal olarak, her konuda olduğu gibi, din-inanç, kurumlarının etkilenmeleri sonucunu doğurmuş ve bu etkilenme genelde, güçlü toplumlara ait

dinlerin, başta hristiyanlık ve müslümanlık, güçsüz toplumlara ait dinleri ezmeleri, hatta yok etmeleri şeklinde ortaya çıkmıştır.

**

İnsanoğlunun, bilimin yanısıra, ikinci bir boyut olarak inanç olgusuna da sahip olmasının, insanoğlunun başlangıcından bu yana olduğu gibi, geleceğinde de var olacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Söyleyebiliriz çünkü, “ne bilim bir gün tamamlanacak ve insanoğlu için bilinmezlik sıfırlanacak ve ne de insanoğlunun bilinmez olanları soyut varsayımlarla da olsa, bir şekilde izah etme gereksinimi ortadan kalkacaktır.”

Bu konuda söylenebilecek tek şey, “5000’li yıllar insanoğlunun da bilim dışı bir şeye inanıyor olacağı, ancak nasıl çağımız insanları, 3000 yıl öncesinin inançlarını insan evrimine ve bilimsel haznenin gelişimine paralel olarak büyük ölçülerde terkederek yeni inançlar oluşturmuşlarsa, o devir insanların inançlarının da, 2000’li yıllar insanların inançları ile çok büyük farklılıklar göstereceğidir.”

**

İnancın bilimden farklı ve bilim dışı olmasının doğal sonucu olarak, bilim gibi, evrensel, standart ve kendi içinde tutarlı olması gibi bir durum da yoktur, böyle bir zorunluluk da yoktur.

İnsanlığın ortak ve evrensel, somut ve deneysel bilgi birikimine dayalı bilimin, dünyanın her yerinde ve her toplumda tekliğine ve tutarlılığına karşın, halen yeryüzünde, birbiri ile ilgisiz, çok zaman birbirinin tam zıddı, bilime açık aykırı, binlerce din ve inanç vardır ve hemen hepsi, yerel ve kişisel bazda, kendi içlerinde bile büyük çelişkiler, farklılıklar taşırlar.

Bırakın gerçek bir insanın kutsallığına ve öğretilerine dayalı budizm ile yaratıcı tanrının mesajlarına dayalı tek tanrılı dinler arasındaki dev “kutsallık anlayışı” farkını, aynı tek tanrıya inanan üç tanrılı dinler arasında bile, hemen aynı boyutta, inanç ve uygulama farkları vardır.

Örneğin, museviler için kendi tanrıları özeldir ve ne Hz. İsa ne de Hz. Muhammed peygamberdir, hristiyan inancında ise Hz. Musa ve Hz. İsa peygamberdir. Hz. Muhammed değildir, müslümanlara göre ise her üçü de (hatta tüm diğer yahudi peygamberleri dahil) peygamberdir ama Hz. İsa, hristiyanların iddia ettikleri gibi tanrının oğlu ve bir parçası değildir.

Bu arada, aynı din gurubuna giren (yani müslüman olmak, hristiyan olmak

gibi) pek çok insanın, bir yandan birbirinden çok farklı mezheplere ayrılırken, bir yandan da yerel ve kişisel bazda, aynı din-inanç kategorisinde bulunmalarına rağmen, dinlerini yorumlamada ve uygulamada çok büyük farklılıklar sergilediklerini görmekteyiz.

Örneğin çok büyük oranda, hem de kendisini tam inançlı müslüman olarak tanımlamayan insan, sadece ramazanlarda içki içmemek, bayramdan bayrama namaz kılmak, hiç zekat vermemek gibi en temel konularda bile kendine özgü yorum ve uygulamalarda bulunmanın ötesinde, dininin tamamen yasaklamasına karşın falcılara, yatırlara gitmekte, onlardan dileklerde bulunmakta hiç sakınca görmemektedirler.

**

“İnanç-bilim” ilişkisinde önemli bir nokta da şudur; “İnancın bilimden bağımsızlığı ve ayrılığı, mutlak ve kalıcı bir şekilde bilime aykırılık anlamına gelmez.”

Burada tek ölçü, o inancın, yaşanılan çağda insanlığın ulaştığı bilgi birikimi içinde yer almıyor olmasıdır.

Evrenin ve yaşamın sırlarını, hem de hızlanan bir şekilde bir bir çözümlenmekte olan bilimin, tarihin akışı içinde, aynen gökgürültüsünün ve şimşeğin tanrısal bir eylem değil, basit bir doğa olayı olduğunu ispatlaması gibi, günümüze ait bir inancı da, ne zaman ve ne şekilde doğrulayacağını veya tümünden yok edeceğini bu günden bilemeyiz.

Örneğin, dünyanın her yerinde büyük çoğunlukların varlıklarına inandığı, hatta yaşamında somut örneklerine şahit olduğu, nazar, telepati, reenkarnasyon gibi, bilimin henüz doğrulamadığı bazı inanç türlerinin, ileriki yüzyıllarda da, şimdiki belirsizliklerini korumaya devam edeceğini hiç kimse iddia edemez.

Özellikle insanoğlunun uzaya açılmasından sonraki zaten başladı, bilimde ve inançların yorumlanmasında ne denli değişimler ve devrimler yaşanacağını bu günden değil bilmek, tahmin etmek bile olanaksızdır.

**

Bilim ile inanç arasındaki ilişkinin ve inanç kurumunun insan yaşamındaki yerinin en ilginç yönü, insanların, hem de bilimsel açıdan üst seviyelere ulaşmış olanlarının bile pek çoğunun, inançları ile bilimsel bilgileri arasındaki dev çelişkilere ve açık aykırılıklara karşın, ikisini bir arada yürütebilmeleridir.

Örneğin, tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında öyle yazdığı için ilk insanın

tanrı tarafından topraktan, eşisinin de onun omuz kemiğinden ve aynen şimdiki görünümleri ile yaratıldığına, Hz. İsa'nın bir erkek ve dişi ilişkisi olmadan tanrısal bir eylemle dünyaya geldiğine "inanan pek çok insan aynı anda, bilimin ortaya koyduğu kanıtlara bakarak" tüm evrenin ve yeryüzünde var olan canlıların bir evrim geçirdiklerine ve insanların ancak ve sadece bir erkek-dişi ilişkisi ve yumurta döllenmesi ile oluşabileceğini biliyor olabilir.

Ama ne varki, inanç olgusunun varlığı ve gücü, o insanları, bu çelişkileri sorgulamaktan kaçınmaya ve üzerlerinde fazla düşünmeden, tartışmadan, irdelemeden birlikte kabule yönlendirebilmektedir.

**

"Din-inanç ve bilim" başlıklı yazımın bu birinci bölümünde, bu kurumların ortaya ıkışları ve ilişkileri konuları ele alınmıştır.

Aynı konudaki ikinci yazımda "din ve inanç" kurumlarının, ağdaş toplumlardaki yeri ve bilime göre ağırlığı ve önceliği konuları ele alınacaktır.